Marius Bazgan

Formarea competenței interculturale a profesorului

Presa Universitară Clujeană

MARIUS BAZGAN

FORMAREA COMPETENȚEI INTERCULTURALE A PROFESORULUI

MARIUS BAZGAN

FORMAREA COMPETENȚEI INTERCULTURALE A PROFESORULUI

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2014

Referenţi ştiinţifici:

Prof. univ. dr. Rodica Mariana Niculescu

Prof. univ. dr. Stan Panțuru

ISBN 978-973-595-789-6

© 2014 Autorul volumului. Toate drepturile rezervate. Reproducerea integrală sau parţială a textului, prin orice mijloace, fără acordul autorului, este interzisă şi se pedepseşte conform legii.

Universitatea Babeş-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr.51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
http://www.editura.ubbcluj.ro/

Cuprins

PREFAȚĂ 11
INTRODUCERE 17
LISTA FIGURILOR ȘI TABELELOR 21

CAPITOLUL I
CONCEPTUALIZAREA COMPETENȚEI INTERCULTURALE 25
1. Conceptul de competență în educație 26
1.1. Definirea conceptului de competență 26
1.2. Structura competenței 27
2. Competența interculturală 29
2.1. Evoluția conceptului de competență interculturală 29
2.2. Modele de interpretare a competenței interculturale 33
2.2.1. Modele structurale ale competenței interculturale 33
2.2.2. Modele de interacțiune 38
2.2.3. Modele de dezvoltare a competenței interculturale 44
2.2.4. Modele de adaptare culturală 48
2.2.5. Modele cauzale 51
3. O meta-analiză a modelelor și teoriilor privind competența interculturală 54
3.1. Puncte forte și puncte slabe 54
3.2. Concluzii privind teoriile și modele competenței interculturale 56

CAPITOLUL II
PROBLEMATICA EDUCAȚIEI ȘI FORMĂRII INTERCULTURALE 57
1. Relația educație – formare 58
1.1. „Limitele” educației și formării 59
1.2. Câteva considerații privind raportul educație – formare 60
2. O scurtă radiografie a diversității din România 60
3. Formarea interculturală. Probleme deschise 63
3.1. Vulnerabilitățile pregătirii interculturale a profesorilor 63
3.2. Obstacolele formării interculturale a profesorilor 64
4. Specificul formării interculturale 64
4.1. Învățarea interculturală și formarea profesorilor 65
4.2. Învățarea interculturală – implicații politice 66
4.3. Învățare interculturală – o chestiune de atitudine 67

4.4. Specificul curriculumului intercultural 68
4.5. Natura transversală a competenței interculturale 69
4.5.1. Obiectivele educației interculturale 70
4.5.2. Conținuturi ale formării interculturale 71
4.6. Principii de realizare a formării în perspectivă interculturală 73
5. Profilul profesorului competent intercultural 77
5.1. Profilul unei persoane competente intercultural 77
5.2. Resursele și domeniile de competență ale profesorului intercultural 79
5.3. Dimensiunile competenței interculturale a profesorului 81
6. Reflecții privind formarea interculturală a profesorilor din România 83

CAPITOLUL III
EVALUAREA COMPETENȚEI INTERCULTURALE 85
1. Evaluarea explicită a competenței interculturale 87
1.1. Instrumente de evaluare a competenței interculturale 87
1.1.1. Scala de evaluare comportamentală a competenței interculturale 87
1.1.2. Inventarul sensibilității interculturale 91
1.1.3. Inventarul dezvoltării interculturale 92
1.1.4. Inventarul de adaptare cross-culturală 94
1.1.5. Indicele sensibilității interculturale 96
1.1.6. Chestionarul de evaluare a competenței interculturale 98
1.2. Limitele metodelor explicite în evaluarea competenței interculturale 99
2. Evaluarea implicită – o abordare nouă la o problemă veche 100
2.1. Măsurătorile directe, explicite 101
2.2. Măsurătorile indirecte, implicite 102
2.2.1. Măsurători implicite bazate pe timpul de răspuns 102
2.2.2. Testul asocierilor implicite – TAI 103
2.2.3. Modele de interpretare a efectului TAI 107
2.2.4. Factori de distorsiune a efectului TAI 109
3. Evaluarea implicită a competenței interculturale – studiu de validare concurentă 112
3.1. Metodologia cercetării 112
3.1.1. Obiectivele cercetării 112
3.1.2. Ipoteze de lucru 112
3.1.3. Descrierea instrumentelor de evaluare a competenței interculturale 113
3.1.4. Lotul cercetării 116
3.2. Rezultatele studiului 118
3.3. Considerații privind calitățile psihometrice ale TAI-CI 120

CAPITOLUL IV
STUDIU CONSTATATIV PRIVIND FORMAREA COMPETENȚEI INTERCULTURALE. REZULTATE PRELIMINARE 121
1. Operaționalizarea conceptelor 121
2. Metodologia cercetării 124
2.1. Problema de cercetat 124
2.1.1. Obiectivele și ipotezele etapei constatative 124
2.1.2. Structura demersului de cercetare în etapa constatativă 125
2.2. Metode și instrumente de cercetare 126
2.3. Descrierea lotului de participanți 132
3. Prezentarea rezultatelor 134
3.1. Factori psihoindividuali care mediază formarea competenței interculturale 134
3.1.1. Factori intelectuali 135
3.1.2. Factori temperamentali 136
3.1.3. Factori caracteriali 136
3.1.4. Factori ce țin de manifestările Eului 137
3.1.5. Factori de personalitate de ordin secundar 138
3.2. Compararea grupurilor extreme 140
4. Discuții și concluzii privind etapa constatativă 144

CAPITOLUL V
PROGRAM DE FORMARE A COMPETENȚEI INTERCULTURALE 146
1. Finalitățile programului de formare interculturală 149
2. Activitățile programului de formare 151
2.1. Conceptul de competență în educație 151
2.2. Conceptul de competență interculturală 153
2.3. În ce îți investești viața? 155
2.4. Sistemul individual de valori 158
2.5. Trenul european 159
2.6. Refugiatul 161
2.7. Intervenția interculturală 163
3. Matricea programului de formare 165
4. Analiza metodelor utilizate în formarea competenței interculturale 166
4.1. Impactul culturii asupra alegerii metodelor 166
4.2. Repere metodologice în formarea și dezvoltarea competenței interculturale 169
4.3. Prezentarea celor mai utilizate metode de formare interculturală 170
4.3.1. Prelegerea 171

4.3.2. Studiul de caz 172
4.3.3. Formarea cu ajutorul filmelor documentare și a videoclipurilor 173
4.3.4. Metoda incidentelor critice 174
4.3.5. Jocul de rol 175
4.3.6. Metoda contrastului cultural 176
4.3.7. Analiza cross-culturală 177
4.3.8. Dialogul cross-cultural 177
4.3.9. Studiul de zonă 178
5. Strategia de evaluare 178

CAPITOLUL VI
STUDIUL EXPERIMENTAL. CERCETARE PRIVIND IMPACTUL PROGRAMULUI DE FORMARE A COMPETENȚEI INTERCULTURALE 181
1. Premise factuale și epistemologice care stau la baza intervenției psihopedagogice 181
2. Modelul de interpretare a competenței interculturale, utilizat în prezenta lucrare 187
3. Metodologia cercetării experimentale 188
3.1. Obiectivele cercetării 188
3.2. Ipoteza generală 189
3.3. Descrierea variabilelor cercetării experimentale 189
3.3. Instrumentele de măsură utilizate în cercetarea experimentală 189
3.4. Fazele experimentului psihopedagogic 190
3.5. Lotul cercetării 191
4. Rezultatele cercetării experimentale 192
4.1. Rezultatele fazei pre-test 192
4.2. Rezultatele fazei post-test 194
5. Discuții și concluzii privind rezultatele cercetării experimentale 198

CAPITOLUL VII
CONSIDERAȚII FINALE 200
1. Concluzii privind fundamentarea teoretică 200
2. Concluzii privind evaluarea competenței interculturale 202
3. Concluzii privind cercetarea constatativă 203
4. Concluzii privind cercetarea experimentală 205
5. Limitele cercetării 206
6. Contribuții teoretico-metodologice 207

BIBLIOGRAFIE 209

ANEXE

Anexa nr. 1 - Chestionar de evaluare a competenței interculturale (CE-CI).................... 227
Anexa nr. 2 - Mesajul înțelepților 230
Anexa nr. 3 - În ce îți investești viața?.. 238
Anexa nr. 4 - Identificarea sistemului personal de valori 240
Anexa nr. 5 - Trenul european.. 241
Anexa nr. 6 - Refugiatul (studiu de caz) 242

PREFAȚĂ

Într-o lume în care globalizarea devine un proces evident, deși controversat, un proces cu consecințe din ce în ce mai complexe, abordarea reflexivă și investigativă a problematicii interculturalității este extrem de importantă.

La o primă vedere, în spațiul românesc această problemă nu ar avea conotații deosebite, în condițiile în care abordarea de suprafață a multiculturalității se rezumă la a constata că aceasta s-a manifestat ca o realitate de-a lungul istoriei specifice acestor pământuri; ne referim la o realitate ce a pus mereu în conviețuire de lungă durată mai multe naționalități pe care veacurile le-au adus împreună în condiții variate și bine definite. Poporul constituit în neguri de istorie în spațiul danbiano-pontic, poporul român, a reușit să conviețuiască pașnic cu toți cei ce au venit pe aceste pământuri de-a lungul secolelor ce au urmat și, orice moment de vremelnice tensiuni a fost depășit cu înțelepciunea unui neam caractrizat prin toleranță și bună credință.

Multiculturalitatea este o realitate, un melange al unor culturi diverse în comunități multiculturale în care, în funcție de momentul istoric și spațiul geo-politic, prezervarea identității indivizilor apartenenți unor culturi diverse, a credinţelor, convingerilor şi orientărilor acestora, se face în maniere specifice și în baza unor paradigme diferite. Manifestarea atitudinală în context de multiculturalitate este reprezentată de interculturalitate, concept care, prin însuși numele său, presupune interrelaționare și comunicare. Acestea nu se dezvoltă benefic de la sine ci necesită educare formală, fenomenul educațional însuși fiind tributar, în esența și calitatea sa, paradigmei în care se manifestă multiculturalitatea și este înțeleasă și implementată interculturalitatea. Două modele sunt de acum arhicunoscute și adesea controversate, acele modele definite metaforic prin „melted pots” și „salad bowl”. Acestea definesc, în esență, două concepții nuanțat diferite: una se construieșe în jurul ideii topirii culturilor diverse într-o cultură nouă, iar a doua se concentrează pe dezideratul prezervării culturilor într-un nou context. Ceea ce se uită însă este că, în ambele cazuri elementul esențial este noul context, fie că este conceput ca o nouă cultură fie că este înțeles ca un nou mediu de manifestare a culturilor apartenente dar în interdependență și cu un perfect respect multual.

Realitatea imigrației masive contemporane, într-o lume a globalizării demonstrează însă că respectul mutual nu este decât un deziderat și unii dintre imigranții ce din voință proprie și-au părăsit locurile natale, ignoră „bolul” nou în care se presupune că se intregrează într-o salată liber consimțită. Unii dintre ei par a dori să impună propriile valori

întregului bol, în numele libertății de exprimare. Cei supuși ceinței de topire a propriilor culturi în noul context cultural trăiesc, declarat sau nu, frustrarea adâncă a pierderii rădăcinilor care se compensează cumva cu mândria atent șlefuită a apartenenței la noua națiune dar izbucnește, asemenea unui gheizer, în momentele de tensiune.

În aceste condiții problematica educației interculturale în care respectul multual și respectul pentru cultura care găzduiește imigranții devin elemente esențiale, trebuie să fie reconsiderată ca importanță și rol în întreaga lume. În România au conviețuit pașnic, mai pașnic decât ar fi dorit unii dintre cei ce au condus istoria pe baza principiului „dezbină și stăpânește", românii majoritari cu alte câteva naționalități conlocuitoare cu distribuție numerică specifică în anumite zone ale țării, în funcție de cum istoria însăși i-a adus acolo. În zilele noastre însă, problematica multiculturalismului iese din contextul specific spațiului danubiano-pontic de-a lungul istoriei sale, pentru că imigrația și emigrația se manifestă și pe aceste meleaguri la fel ca în întreaga lume. Diferențele sunt generate doar de cine sunt imigranții și emigranții din acest spațiu; fenomenul în sine însă este unul general valabil pe întreg pămătul. Dată fiind această realitate, a susține că pentru educația românească abordarea educației interculturale nu ar fi o prioritate reprezintă o nerecunoaștere a unui mers istoric în care România se înscrie ca orice alt colț de lume.

Cum, cu ce competențe, cu ce convingeri și în baza căror valori fundementale pleacă românii în emigrație (ca cetățeni, indiferent de naționalitatea lor) și își asumă statutul de imigranți pe alte meleaguri, în contextul altor culturi decât al aceleia în care s-a produs enculturația, poate fi unul dintre aspectele vizate de educația interculturală. Dar, în aceeași măsură aceasta trebuie să se concentreze și pe cum, cu ce concepții, pe baza căror valori și activând ce fel de competențe trebuie să se manifeste românii ca purtători ai unei culturi gazdă față de imigranți veniți din alte părți ale lumii. Astfel, este nevoie de formarea, prin educație, a unor competențe de natură transversală care să faciliteze integrarea individului uman al planetei oriunde în lume, acolo unde viața îl duce și/ sau să îl ajute să accepte integrarea adecvată a oricărui reprezentant al speței umane în contextul culturii din țara sa.

Lucrarea tânărului autor Marius Bazgan preia parte din cerințele față de formarea prin educație a componentei interculturale implicate de idealul educațional al acestui mileniu și, o tratează cu o evidentă curiozitate intelectuală și seriozitate. Lucrarea are o structură bine închegată derulându-se pe capitole apartenente unui design bine gândit.

Fundamentarea teoretică a problematicii propuse de titlu este atent, minuțios prezentată în baza unei documentări remarcabile. Astfel, autorul realizează o prezentare teoretică bine documentată și bine concepută a conceptului de „competențe interculturale", acoperind finalitatea temei propuse de titlu, pe componenta ei teoretică. După abordarea teoretică a conceptului fundamental de „competență", cu sublinierea complexității acestuia și a multitudinii de accepțiuni încă neajunse la o unitate de vederi, sunt prezentate

accepțiunile întâlnite pentru ceea ce este îndeobște denumit prin sintagma „competențe interculturale”, evoluția acestora în timp și modele destinate interpretării lor, adunate în jurul a cinci criterii de analiză. Este remarcabil faptul că autorul intervine cu un subcapitol în care prezintă o meta-analiză a acestor modele cu sublinierea unor concluzii bazate pe decelarea punctelor forte și slabe ce se degajă în urma realizării acesteia.

Problematică educației și formării interculturale face obiectul unui alt capitol care realizează o interesantă distincție între educare și formare din perspectiva analizei acestor concepte în contextul relației multi-interculturalitate. În acest context se conturează necesitatea pregătirii componentei interculturale a înșiși educatorilor. În baza unei scurte radiografii a diversității în România, autorul pune problema vulnerabilităților ce apar în pregătirea profesorilor prin și pentru interculturalitate. Această parte se constituie, de altfel, ca un argument implicit al necesității abordării temei.

Specificul formării interculturale a profesorilor ca și profilul unui profesor competent în domeniul interculturalității sunt tratate coerent și argumentat. Argumentele sunt puncte de plecare ale unui design curricular destinat formării competenței interculturale, construcție curriculară cu valoare de variabilă independentă a unui demers de cercetare ameliorativă.

Interesant, util și convingător este modul în care autorul realizează și prezintă evaluarea competenței interculturale, ca pe un alt pilon teoretic și constatativ al demersului ameliorativ. Sunt detaliate teoretic și aplicate practic instrumente de evaluare a competenței interculturale cu scopul declarat de „evaluare implicită a competenței interculturale”. Instrumente cunoscute și cel mai frecvent citate în literatura de specialitate sunt prezentate detaliat cu precizarea punctelor forte și a limitelor metodelor explicite în evaluarea competenței interculturale și cu aprofundarea metodelor implicite de evaluare, văzute ca o abordare nouă a unei probleme cu mare vechime. Autorul optează pentru o abordare combinată a măsurării explicite și implicite. Investigarea se realizează prin intermediul unei metode implicite cu ajutorul Testului asocierilor implicite (denumit pe scurt TAI-CI) și a unei metode explicite, utilizând ca instrument de colectare a datelor un Chestionar de evaluare a competenței interculturale (prescurtat CE-CI), cu precizarea corectă a ceea ce este preluat și adaptat.

Lotul pe care s-a întreprins cercetarea primei etape este semnificativ (239 de studenți înscriși la cursuri de pregătire psihopedagogică – nivel I și aparțin mai multor facultăți din cadrul Universității *Transilvania* din Brașov) autorul precizând cu rigurozitate gradul de participare a studenților implicați la înregul demers de testare/retestare (41.25%) și menționând implicațiile acestui aspect asupra interpretării rezultatelor prin raportare la ipotezele formulate.

În ciuda faptului că se obțin corelații semnificative statistic în raportul test-retest și se pune în evidență o fidelitate satisfăcătoare a celor două instrumente, autorul subliniază că „*evaluarea implicită este încă la început. Unul dintre dezavantajele sale majore este reprezentat de faptul că nu distinge dimensiunile unui construct. Este aproape imposibil de a măsura, printr-un test implicit, de exemplu, dimensiunea intelectuală sau flexibilitatea comportamentală, ca elemente constitutive ale competenței interculturale*” (p. 118). Acest capitol al lucrării este o mixtură de abordare teoretică și investigativă făcând trecerea firească spre partea de cercetare experimentală.

Studiul constatativ privind formarea competenței interculturale vine să întregească abordarea din capitolul anterior și să contureze un design de cercetare ce vizează, conform autorului „*două coordonate concretizate în două etape principale: o etapă constatativă, în virtutea căreia ne-am propus identificarea factorilor psihoindividuali care mediază formarea și dezvoltarea competenței interculturale și evidențierea diferențelor psihoindividuale, având drept criteriu de comparație nivelul competenței interculturale, urmată de o etapă experimentală, axată pe implementarea unui program de intervenție psihopedagogică, program realizat în scopul formării și dezvoltării competenței interculturale a viitorilor profesori*”(p. 119).

Cele două etape de cercetare sunt bine, coerent și logic conduse și sunt departajate de descrierea programului de formare a competenței interculturale, axat pe formarea și „*dezvoltarea competenței interculturale prin prisma a trei dimensiuni: concepte cheie, atitudini, abilități și experiențe interculturale*” (p. 147) Această construcție curriculară de tip modular, are conținuturi și activități detaliat descrise și corelate cu finalitățile propuse, modalități metodologice de abordare, de asemenea explicit prezentate și o abordare evaluativă explicitată.

Intenția declarată a introducerii acestui program este aceea de a verifica „*cu mijloace statistico-matematice a eficacității programului de formare a competenței interculturale a profesorului, program desfășurat în ciclul de formare inițială*” (p. 186). Programul se constituie ca variabilă independentă explicită în cercetare (corelată unei variabile independente implicite formulata de autor astfel „*experiența interculturală a participanților rezultată în urma situațiilor de învățare formale, non-formale și informale*”).

Obiectivele și ipotezele cercetării se concentrează pe:

O.1. Identificarea factorilor psihoindividuali care mediază formarea și dezvoltarea competenței interculturale;

O.2. Compararea grupurilor extreme în ceea ce privește nivelul competenței interculturale în vederea evidențierii factorilor de personalitate cu rol decisiv în formarea și dezvoltarea competenței interculturale

Corelativ acestora, ipotezele formulate sunt două bine conturate:

Ipoteza generală

„Implementarea programului de intervenție psihopedagogică vizând formarea interculturală a studenților, în ciclul inițial de pregătire pentru cariera didactică, conduce la formarea și dezvoltarea competenței interculturale a viitorilor profesori” (p. 187).

În corelație cu obiectivele și ipoteza generală propuse, ipotezele de lucru ale cercetării sunt:

I.1. Există diferențe nesemnificative statistic în etapa pre-test, între lotul experimental și cel de control, ca urmare a comparării rezultatelor măsurătorilor explicite și implicite ale competenței interculturale;

I.2. Există diferențe semnificative statistic la nivelul grupului experimental, ca urmare a comparării rezultatelor măsurătorilor explicite și implicite ale competenței interculturale, obținute în fazele de pre-test și post-test.

I.3. Există diferențe nesemnificative statistic la nivelul grupului de control, ca urmare a comparării rezultatelor măsurătorilor explicite și implicite ale competenței interculturale, obținute în fazele de pre-test și post-test.

I.4. Există diferențe semnificative statistic în etapa de post-test, între lotul experimental și cel de control, ca urmare a comparării rezultatelor măsurătorilor explicite și implicite ale competenței interculturale.

Lotul de cercetare (94 de studenți ai Facultății de Psihologie și Științele Educației, Universitatea Transilvania din Brașov), instrumentele, fazele acesteia, datele rezultate și interpretarea lor sunt prezentate riguros toate conducând către o analiză pertinentă a datelor colectate din perspectiva ipotezelor formulate.

Concluzia finală este simplă și fundamentată pe o prezentare de detaliu, argumentată statistic și conduce către ideea că datele îndreptățesc aprecierea că „*intervenția psihopedagogică proiectată în scopul formării competenței interculturale a produs efectele ameliorative scontate, implementarea programul de intervenție psihopedagogică vizând formarea interculturală a studenților în ciclul inițial de pregătire pentru cariera didactică, conduce la formarea și dezvoltarea competenței interculturale a viitorilor profesori (ipoteza generală a cercetării experimentale)*” (p. 197).

Lucrarea de față este structurată clar pe capitole teoretice și capitole experimentale, dar îngemănarea armonioasă a aspectelor teoretice cu cele generate de abordarea investigativă poate fi considerată o particularitate a ei și un element de originalitate. Autorul demonstrează o rigurozitate deosebită atât în abordarea teoretică a problematicii cât și în conducerea, implemetarea și interpretarea demersului investigativ, complex și serios în întreaga sa derulare. Remarcabilă este și grija autorului pentru detaliile prezentării

grafice, pentru elaborarea componentelor de sprijin ale lucrării (lista figurilor, a tabelelor, a anexelor și anexele înseși).

Considerăm lucrarea de față ca pe o contribuție deosebită într-un domeniu deosebit, ca pe o încununare a unei munci minuțioase de documentare și investigare cu rezultate extrem de utile în domeniul formării profesorilor, un domeniu încă neconsolidat legislativ, neapreciat la justa lui valoare dar care a avut, are și va avea un impact major asupra calității societății românești în particular și a societății umane, în general.

Toate aceste cosiderente legitimează opinia utilității diseminării prin publicare a rezultatelor unui demers științific remarcabil, rezultate ce se pot constitui ca puncte de interes major în actuala conjunctură a evoluției ideilor și praticii educaționale.

Profesor univ. dr.
Rodica Mariana NICULESCU

INTRODUCERE

Astăzi, o problemă majoră a societății noastre o reprezintă modul în care ne confruntăm cu diferența, așa cum apare ea în diverse ipostaze: diferența dintre culturi și, implicit, dintre valori, diferența dintre personalități, diferența de dezvoltare economică sau de concepție politică etc. Cum ar trebui să recunoaștem și să punem în valoare diferențele culturale, cum ar trebui să promovăm o înțelegere culturală autentică fără a pierde din vedere dezvoltarea completă a personalității în interiorul școlii și în afara ei?

Societatea noastră devine din ce în ce mai complexă, *migrația, multiplicarea contactelor, dispariția frontierelor nete, internaționalizarea învățământului, dezvoltarea tehnologiei informației și a comunicațiilor, globalizarea economică* sunt realități evidente. Țările sunt din ce în ce mai interdependente unele față de celelalte, în vederea obținerii sau păstrării unor beneficii reciproce, delimitarea între internațional și intern devine tot mai dificil de realizat.

„Diversitatea se autoimpune, este inevitabilă, este un atribut intrinsec al socialului, naturii și culturii. Diversitatea a existat și va exista indiferent de voința indivizilor sau a grupurilor. Ar fi imposibil să trăim într-o lume a omogenității și a monotoniei formelor identice, repetate obsesiv. O astfel de lume „mono", a statelor-națiune, locuite de o singură cultură, posedând o singură limbă sau structură de control, este practic imposibilă. Spațiile culturilor pure, neamestecate, hiperprotejate și autosuficiente, granițele fixe, impermeabile nu există decât artificial, într-un mare laborator al experimentelor inutile. Lumea reală este categoric destinată contextelor deschise și culturilor cu geometrie variabilă." (Nedelcu, 2008:9).

Mai multe forțe majore de schimbare își exercită influența asupra societății actuale. În primul rând, există o tendință de reducere a natalității în aproape toate țările. Ca rezultat, acest lucru duce la al doilea factor de schimbare, societatea devine din ce în ce mai îmbătrânită. În al treilea rând, procesul de emigrație-imigrație în valuri a dus la o transformare dramatică a populației din punct de vedere etnic în multe state. Avem în vedere, în special, migrația forței de muncă din zonele geografice cu o economie aflată în tranziție către statele democratice cu economii de piață sustenabile. În al patrulea rând, există o schimbare socială dramatică în viața de familie care, treptat, s-a îndepărtat de valorile tradiționale. Odată cu destructurarea familiei tradiționale, s-a diminuat și gradul de realizare a funcției sale educative și de pregătire a copiilor pentru integrarea școlară și socială. Diversitatea a devenit astfel o problemă majoră, care nu poate fi ignorată în arena

internațională. Acești factori au un impact de anvergură asupra sistemelor de învățământ, programele de educație fiind nevoite să răspundă în mod adecvat acestor provocări (Chun-Mei, 2002).

Statele moderne au de rezolvat o ecuație ideologică extrem de complexă (de fapt, un sistem de ecuații cu mai multe necunoscute) în care intră următoarele componente principale: *omul* ca valoare supremă și măsură a tuturor lucrurilor; *comunitatea* ca grupare reală, concretă de oameni ce se simt legați între ei printr-o identitate comună circumscrisă de tradiții, mod de viață, interese, eventual cultură similară; *teritoriul* asupra căruia se exercită prerogativele aferente suveranității și *drepturile* ce sunt recunoscute omului și comunității pe teritoriul și în legătură cu teritoriul pe care trăiesc (Poledna et al., 2002:16).

În prezent, o serie de argumente convingătoare susțin reconsiderarea importanței educației interculturale privită prin prisma finalităților ei. Aceste argumente sunt deopotrivă motivate economic, social și politic.

Odată cu multiplicarea oportunităților pentru ocuparea forței de muncă peste hotare, a devenit din ce în ce mai presant pentru mediul de afaceri competitiv la nivel internațional să angajeze personal competent din punct de vedere intercultural, ca o modalitate de asigurare a viitorului afacerii. De exemplu, într-un studiu efectuat în industria japoneză, competența de comunicare interculturală deficitară a angajaților proveniți din alte țări, a condus la o pierdere de 98% din cota de piață a unei companii. Într-un alt studiu, realizat pe 80 de companii multinaționale din SUA, s-a constatat că între 10% și 20% din angajații trimiși într-o altă țară au eșuat, în esență fiind vorba de imposibilitatea de a-și îndeplini în mod eficient sarcinile de serviciu peste hotare (Tung, 1987). Acest eșec dăunează nu doar financiar afacerii, dar ar putea deteriora, de asemenea, imaginea publică a companiei, rezultând daune pe termen mai lung.

Argumentele de natură economică nu mai pot trece neobservate de companiile care au tranzacțiile transfrontaliere ca obiect de activitate. Pentru a concura la nivel global, apreciază Comisia pentru Dezvoltare Economică (CED, 2006, http://ced.issuelab.org), persoanele trebuie să fie echipate cu „cunoștințe și abilități care să medieze un comportament adecvat în cadrul contactelor cu diferitele culturi”. Companiile mari sunt mai preocupate ca oricând de susținerea și integrarea diversității culturale ca parte integrantă a politicii lor de dezvoltare, într-un sens care solicită angajaților lor să fie competenți intercultural (Pathak, 2011).

Dincolo de nevoia de a fi competitiv într-o societate globalizată, oamenii călătoresc în străinătate din ce în ce mai mult. Potrivit Departamentului de Stat al SUA, de exemplu, peste 13 milioane de pașapoarte SUA au fost emise în 2012 (BCA, http://travel.state.gov, 2013). În 2011, 58,5 milioane de călători au plecat peste hotare. Dintre cei care au călătorit în 2011, 82% au făcut-o pentru petrecerea timpului liber și 18% în interes de afaceri.

Comparând cei peste 58,5 milioane de călători din 2011 cu cei aproximativ 25,2 milioane de călători din 2001 (OT&TI, http://tinet.ita.doc.gov, 2013), constatăm, într-un deceniu o dublare a numărului de cetățeni americani care călătoresc peste hotare. Acest trend crescător se manifestă la nivel global, rezultând necesitatea formării competenței interculturale și pentru statutul de simplu călător transfrontalier, nu doar pentru statutul de persoană angajată pe piața muncii dintr-o altă țară.

De asemenea, asistăm în ultimele decenii la o creștere semnificativă a mobilității din învățământul superior și la diversificarea tipurilor de cooperare internațională ce urmăresc „asigurarea unui cadru comun de convergență a politicilor publice din domeniul învățământului universitar" (Pricopie, et. al., 2011:2). Internaționalizarea învățământului, înțeleasă ca proces de „*integrare a dimensiunii internaționale, interculturale sau globale în obiectivul, misiunea și realizarea educației*" (Knight, 2003:2), a determinat ample reforme curriculare ce au avut ca rezultat creșterea numărului de programe academice predate în limbi de largă circulație, recunoașterea transfrontalieră a calificărilor și standardelor de formare, creșterea mobilității fizice a studenților și profesorilor, încurajarea colaborării transfrontaliere.

În mod inevitabil, diversitatea culturală se manifestă la nivel global, competența interculturală devenind din ce în ce mai apreciată, „*abilitatea de a relaționa cu oamenii și capacitatea de adaptare în medii foarte diferite din punct de vedere cultural și etnic descriu o competență din ce în ce mai importantă atât pe plan intern cât și în cel extern*" (Lustig, 2005 apud Spitzberg, Changnon, 2009:4).

La aceste provocări se poate răspunde în mai multe feluri. Pentru unii, nu este decât o singură soluție – asimilarea. Pentru alții, se deschide o nouă perspectivă – interculturalismul. Înlocuirea propriei identități culturale cu cea a grupului dominant sau afirmarea notelor specifice, în mod izolat, în cadrul aceluiași orizont spațio-temporal, cu evitarea posibilelor contaminări sunt, în acest context, soluții limitate. Cea mai convenabilă soluție se situează la nivelul unei atitudini interculturale, ce implică simultan afirmarea fiecărei culturi, cu normele sale specifice, dar și deschiderea spre alte culturi în perspectiva construirii unei noi civilizații comune.

Răspunderea educației în această chestiune este esențială, dar și problematică, deoarece conceptul identității poate fi interpretat în două moduri: afirmarea propriei identități, redescoperirea propriilor rădăcini culturale și reîntărirea solidarității de grup pot constitui o experiență pozitivă și eliberatoare pentru fiecare individ, dar, dacă este prost înțeleasă, poate îngreuna sau chiar zădărnici dialogul și contactul. Prin urmare, educația trebuie să-i facă pe indivizi conștienți de propriile rădăcini, astfel încât să poată avea puncte de referință pentru a-și găsi locul în lume, dar trebuie să sprijine înțelegerea și să promoveze respectul pentru alte culturi precum și interpretarea critică a propriei culturi.

Interdependența economică, științifică, politică și culturală la nivel mondial, dictată de deschidere, sub presiunea liberului schimb, care au ca rezultat deschiderea frontierelor economice și culturale ajutată și de noile tehnologii informaționale, devine o realitate incontestabilă (Delors, 2000).

Educația interculturală nu este formă distinctă a educației. Ea trebuie „*să fie prezentă în toate formele și dimensiunile educației în general: formală, non-formală și informală; în plan intelectual, moral, spiritual, estetic, fizic, profesional și tehnologic*" (Panțuru, Cocan, 2010:281). Pregătirea copiilor și tinerilor în raport cu exigențele societății contemporane, obligă structurile de pregătire a cadrelor didactice să-i formeze pe aceștia, nu doar prin prisma propriei specializări într-o accepțiune disciplinară sau psihopedagogică, ci și din perspectiva interculturală.

De calitatea formării interculturale a profesorului depinde în mare măsură gradul de competență interculturală a generațiilor viitoare, acest lucru având un impact semnificativ asupra calității interacțiunilor sociale, a raporturilor economice, a demersurilor politice și, nu în ultimul rând, asupra calității vieții în ansamblul ei.

Lista figurilor și a tabelelor

FIGURI

Figura nr. 1 - Modelul integrator al funcționării unei competențe 28
Figura nr. 2 - Elementele componente ale competenței interculturale 34
Figura nr. 3 - Managementul comunicării interculturale 36
Figura nr. 4 - Modelul piramidal al competenței interculturale 37
Figura nr. 5 - Modelul competenței interculturale 40
Figura nr. 6 - Modelul competenței interculturale a interlocutorului 41
Figura nr. 7 - Modelul de coerență-coeziune a culturii 42
Figura nr. 8 - Modelul competenței interculturale pentru managementul strategic al resursei umane 43
Figura nr. 9 - Modelul dezvoltării sensibilității interculturale 45
Figura nr. 10 - Modelul tridimensional al dezvoltării maturității interculturale 46
Figura nr. 11 - Modelul ajustării culturale 47
Figura nr. 12 - Modelul atitudinilor de aculturație 48
Figura nr. 13 - Modelul adaptării comunicării interculturale 50
Figura nr. 14 - Modelul cauzal al comunicării interculturale 51
Figura nr. 15 - Modelul procesual al competenței interculturale 53
Figura nr. 16 - Structura pe țări de origine a străinilor cu ședere temporară în România ... 62
Figura nr. 17 - Modelul proiectării curriculumului intercultural 69
Figura nr. 18 - Competențe transversale vs. competențe profesionale 70
Figura nr. 19 - Facultatea la care sunt înmatriculați studenții participanți la studiu 116
Figura nr. 20 - Domiciliul de reședință a participanților la studiu 117
Figura nr. 21 - Distribuția pe programe de studii 132
Figura nr. 22 - Apartenența etnică declarată de participanții la studiu 133
Figura nr. 23 - Vârsta participanților la studiu 134
Figura nr. 24 - Graficul corelației dintre variabilele CE-CI și TAI-CI 139
Figura nr. 25 - Împărțirea lotului de subiecți în grupurile slab, mediu și puternic competent intercultural 140
Figura nr. 26 - Diferențe medii între grupurile extreme privind răspunsurile oferite itemilor tipici 143
Figura nr. 27 - Ciclul de învățare experiențială 168
Figura nr. 28 - Numărul de refugiați înregistrați la sfârșitul anului 2012 în spațiul central-european 182
Figura nr. 29 - Principalele țări de destinație a imigranților români 183

Figura nr. 30 - Studenți veniți la studiu în România (2012) 184
Figura nr. 31 - Harta minorităților etnice cu cea mai mare pondere pe teritoriul României 185
Figura nr. 32 - Componentele competenței interculturale 188
Figura nr. 33 - Județul de domiciliu al participanților la studiu 191
Figura nr. 34 - Structura etnică a grupei experimentale și a grupei de control................. 192
Figura nr. 35 - Evoluția scorurilor medii TAI-CI și CE-CI în fazele de pre-test și post-test 195
Figura nr. 36 - Rezultatele comparative ale celor două grupuri, obținute în fazele de pre-test și post-test pentru variabila TAI-CI 196
Figura nr. 37 - Rezultatele comparative ale celor două grupuri, obținute în fazele de pre-test și post-test pentru variabila CE-CI 196

TABELE

Tabelul nr. 1 - Populația stabilă după limba maternă 61
Tabelul nr. 2 - Populația stabilă în funcție de religie 61
Tabelul nr. 3 - Distribuția pe sexe și grupe de vârstă a imigranților din România (2010) .. 63
Tabelul nr. 4 - Resursele profesorului intercultural 79
Tabelul nr. 5 - Domeniile de competență ale profesorului 79
Tabelul nr. 6 - Evoluția numărului de citări în ultimii 5 ani potrivit Web of Science 100
Tabelul nr. 7 - Matricea stimulilor utilizați în cadrul TAI-CI 113
Tabelul nr. 8 - Dimensiunile chestionarului CE-CI 115
Tabelul nr. 9 - Confesiunea religioasă a participanților la studiu 118
Tabelul nr. 10 - Testul de normalitate a distribuției... 118
Tabelul nr. 11 - Coeficientul de corelație TAI-CI și CE-CI 118
Tabelul nr. 12 - Corelațiile TAI-CI cu fiecare din subscalele chestionarului CE-CI........ 119
Tabelul nr. 13 - Diferențe statistice test-retest 119
Tabelul nr. 14 - Elementele constitutive ale competenței interculturale......................... 121
Tabelul nr. 15 - Calitățile individuale ale persoanei competente intercultural 122
Tabelul nr. 16 - Instrumente elaborate în scopul evaluării competenței interculturale 123
Tabelul nr. 17 - Factori primari de personalitate 127
Tabelul nr. 18 - Factorii secundari de personalitate 16 PF 131
Tabelul nr. 19 - Județele de reședință a participanților la studiu 133
Tabelul nr. 20 - Confesiunea religioasă a participanților la studiu 134
Tabelul nr. 21 - Corelația dintre factorii de personalitate 16 PF și nivelul competenței interculturale, măsurat cu ajutorul CE-CI 135
Tabelul nr. 22 - Corelațiile factorilor de personalitate C, H și L și a scalelor CE-CI....... 137

Tabelul nr. 23 - Corelațiile dintre factorii de personalitate și variabila TAI-CI 139
Tabelul nr. 24 - Modele de regresie rezultate 140
Tabelul nr. 25 - Diferențe privind factorii de personalitate ale grupurilor SC, MC, PC... 141
Tabelul nr. 26 - Coeficienții alfa Cronbach (α) corespunzători scalelor CE-CI 142
Tabelul nr. 27 - Itemii tipici aparținând dimensiunilor CE-CI 142
Tabelul nr. 28 - Matricea programului de formare 165
Tabelul nr. 29 - Fazele cercetării experimentale 190
Tabelul nr. 30 - Grupul statistic rezultat în urma aplicării testului t pentru eșantioane independente 193
Tabelul nr. 31 - Rezultatele comparării scorurilor grupului de control și ale grupului experimental, în etapa de pre-test 194
Tabelul nr. 32 - Testul t pre-test – post-test pentru variabila CE-CI (grupul experimental) 194
Tabelul nr. 33 - Testul t pre-test – post-test pentru variabila TAI-CI (grupul experimental) 195
Tabelul nr. 34 - Testul t pre-test – post-test (grupul de control)..................................... 197
Tabelul nr. 35 - Rezultatele comparării rezultatelor grupului de control și ale grupului experimental, în etapa de pre-test 197
Tabelul nr. 36 - Corelațiile dintre factorii de personalitate primari și variabila CE-CI 204
Tabelul nr. 37 - Diferențe psihoindividuale între grupurile SC și PC.............................. 204

BIBLIOGRAFIE

Adler, N., J., (1991). *International dimensions of organizational behavior*, Belmont, CA. Kent Publishing Company;

Alexe I., Păunescu B., (2011). *Studiu asupra fenomenului imigrației în România. Integrarea străinilor în societatea românească*, Fundația Soros România și Asociația Română pentru Promovarea Sănătății, http://arps.ro/documente/studiu_privind_fenomenul_imigratiei.pdf, [accesat în 1.03.2013];

Alred G., Byram M., Fleming M., (2003). *Intercultural experience and education*, Tonowanda, NY: Multilingual Matters;

Altshuler, L., Sussman, N., M., Kachur, E., (2003). *Assessing changes in intercultural sensitivity among physican trainees using the intercultural development inventory*, articol publicat în International Journal of Intercultural Relations, 27, pp. 387-401;

Amorim L., (2001). *Intercultural Learning. A few awareness tips for US and European Fellows & Host Community Foundations*, http://www.angelfire.com/empire/sdebate/TCFF-Intercultural-Learning.pdf, [accesat în 10.03.2013];

Arasaratnam L., A., (2009). *The development of a new instrument of intercultural communication competence*, articol publicat în *Journal of Intercultural Communication*, Routledge;

Arasaratnam, L., A., Doerfel, M., L., (2005). *Intercultural communication competence: Identifying key components from multicultural perspectives*, articol publicat în *International Journal of Intercultural Relations*, 29, pp. 137-163;

Asendorpf, J., B., Banse, R., Mücke, D., (2002). *Double dissociation between implicit and explicit personality self-concept: The case of shy behavior*, articol publicat în *Journal of Personality and Social Psychology*, 83, pp. 380-393;

Aubret J., Gilbert, P., (2003). *L'évaluation des compétences*, Strimont: Editura Pierre Mardaga;

Babbie E., (2010). *Practica cercetării sociale*, Iași: Polirom;

Balasan, A., C., (2012). *Literature review concerning the relationship between globalization and regionalization in the world economy*, Munich Personal RePEc Archive, http://mpra.ub.uni-muenchen.de/39746/1/MPRA_paper_39746.pdf, [accesat în 12.03.2014];

Banks, J., A., (1993). *The Canon dabate, knowledge construction, and multicultural education*, articol publicat în *Educational Researcher*, 22, (6), pp. 4-14;

Banks, J., A., (2001). *Diversity within Unity - Essential Principles for Teaching and Learning in a Multicultural Society*, Center for Multicultural Education, University of Washington, Seattle;

Banse, R., Seise, J., Zerbes, N., (2001). *Implicit attitudes toward homosexuality:*

Reliability, validity, and controllability of the IAT, articol publicat în *Zeitschrift für Experimentelle Psychologie*, 48, pp. 145-160;

Barrow R., (1981). *The Philosophy of Schooling*, Sussex: Wheatsheaf Books;

Bârlogeanu L., (2005). *Educație interculturală*, Proiectul pentru Învățământul Rural;

Bennett J., M., Bennett M., J. (2003). *Becoming a skillful intercultural facilitator*, Portland, OR: Summer Institute for Intercultural Comunication;

Bennett M., (2008). *Leveraging your intercultural experience*, prezentare pentru *BAE Systems Executives*, Kyoto, www.mesaresearchgroup.com, [descărcat în 18.08.2010];

Bennett, M., J., (1993). *Towards ethnorelativism: A Developmental Model of Intercultural Sensitivity* in R. Michael Paige, ed. *Education for the Intercultural Experience*. Yarmouth, ME: Intercultural Press;

Berger C., R., Calabrese R., J., (1975). *Some Exploration in Initial Interaction and Beyond: Toward a Developmental Theory of Communication*, articol publicat în *Human Communication Research*, pp. 99-112;

Bhawuk, D., P., S., Brislin, R., (1992). *The measurement of intercultural sensitivity using the concepts of individualism and collectivism*, articol publicat în *International Journal of Intercultural Relations*, 16, pp. 413-436;

Bibby F., (2008). *Cultural intelligence / intercultural competence*, www.verlegjegrenzen.eu, [accesat în 07.03.2010];

Biroul de Recensămănt din Statele Unite, (2012). http://www.census.gov, [accesat în 17.03.2012];

Blanton, H., Jaccard, J., Gonzales, P., M., Christie, C., (2006). *Decoding the Implicit Association Test: Implications for criterion prediction*, articol publicat în *Journal of Experimental Social Psychology*, 42, pp. 192-212;

Bloom B., (1956). *Taxonomy of Educational Objectives*, London: Longman;

Bluemke, M., Friese, M., (2006). *Do features of stimuli influence IAT effects?*, articol publicat în *Journal of Experimental Social Psychology*, 42, pp. 163-176;

Bohner, G., Wänke, M., (2002). *Attitudes and attitude change*, Hove: Psychology Press.

Borsboom, D., Mellenbergh, G., J., Van Heerden, J., (2004). *The concept of validity*, articol publicat în *Psychological Review*, 111, pp. 1061-1071;

Boutin G., (2004). *L'approche par compétences en éducatio: un amalgame paradigmatique*, http://www.cairn.info, [22.08.2011];

Bradburn, N., Sudman, S., Wansink, B., (2004). *Asking questions*, San Francisco, CA: Jossey Bass;

Brander P., Cardenas C., Abad J., V., Gomes R., Taylor M., (2005). *Education Pack. Idea, resources, methods and activities for informal intercultural education with young people and adults*, Council of Europe, http://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Resources/Publications/Education_Pack_en.pdf,

[accesat în 3.09.2013];
Bruce, S., Yerley, S., (2006). *The SAGE Dictionary of Sociology*, London: SAGE Publications Ltd;
Bușe D., Popescu C-tin., (2010). *Impactul globalizării asupra statelor naţionale*, articol publicat în *Analele Universităţii Creştine Dimitrie Cantemir*, Bucureşti, 2, pp. 143-159;
Butnaru S., (2007). *Le profile du formateur interculturel*, articol prezentat la *Congresul XI al ARIC* (Association pour la recherche interculturelle) „Territoires, limites, passages. L'interculturalite en mouvement", publicat în baza de date Social Science Research Network, http://ssrn.com/abstract=1402564, [accesat în 22.02.2013];
Byram M., (1997). *Teaching and assessing intercultural communicative competence*, Philadelphia: Multilingual Matters;
Caprara, G., V., Barbaranelli, C., Borgogni, L., Perugini, M., (1993). *The "big five questionnaire:" A new questionnaire to assess the five factor model*, articol publicat în *Personality and Individual Differences*, 15, pp. 281-288;
Chamberlain, S., P., (2005). *Recognizing and responding to cultural differences in the education of culturally and linguistically diverse learners*, articol publicat în *Intervention in School & Clinic*, 40, (4), pp. 195-211;
Chelcea, S., (2004). *Iniţiere în cercetarea sociologică*. București: Comunicare.ro;
Chen L., (2002). *Perceptions of intercultural interaction and communication satisfaction: A study on initial encounters*, articol publicat în *Communication Reports*, 15, (2), pp. 133–147;
Chun-Mei Z., (2002). *Intercultural Competence: A Quantitative Study of the Significance of Intercultural Competence and the Influence of College Experiences on Students' Intercultural Competence Development*, ProQuest Information and Learning Company, www.proquest.co.uk, [descărcat în 10.11.2009];
Committee for Economic Development, http://ced.issuelab.org, [accesat în 2.1.2013];
Consiliul Europei - Biroul de informare București, *Toti diferiti, Toti egali, http://www.coe.ro/prescm.html,* [accesat în 5.03.2013];
Consiliul Europei, (2000). *On Responsible Citizenship and Participation in Public Life*, Strasbourg; https://wcd.coe.int, [accesat în 11.12.2012];
Consiliul Europei, (2002). *Recommendation no. 12 of the Committee of Ministers to member states on education for democratic citizenship*, Strasbourg, https://wcd.coe.int, [accesat în 11.12.2012];
Consiliul Europei, (2003). *Declaration by the European Ministers of Education on intercultural education in the new European context*, Strasbourg, https://wcd.coe.int [accesat în 11.12.2012];
Consiliul Uniunii Europene, (2004). *Education and Citizenship: report on the broader role of education and its cultural aspects*, Brussels, https://wcd.coe.int, [accesat în

11.12.2012];

Cosma, M., (2004). *Globalizarea și educația*, articol publicat în *Revista Academiei Fortelor Terestre*, nr. 2, (34), http://www.armyacademy.ro/reviste/2_2004/r5.pdf, [accesat în 19.03.2014];

Cozma T., Butnaru S., Popa N., (2006). *Resursele şi dezvoltarea competenţei interculturale la profesorii români*, articol publicat în volumul conferinței *International Conference on Adult Education*, Iasi: Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", pp. 85-93;

Cozma T., coord., (2001). *O nouă provocare pentru educație: interculturalitatea*, Iași: Polirom;

Cucoș C., (2000). *Educația. Dimensiuni culturale si interculturale*, Ed. Polirom: Iași;

Cucoş C., (2011). *Educație interculturală – note de curs*, www.constantincucos.ro/resurse [accesat în 16.8.2012];

Culhane S., F., (2004). *An intercultural interaction model: Acculturation attitudes in second language acquisition*, articol publicat în *Electronic Journal of Foreign Language Teaching*, 1, (1), pp. 50-61;

Cushner, K., (1986). *Workbook activities - Inventory of Cross-Cultural Sensitivity*, http://www.mhhe.com/socscience/education/cushner/activity_2.html, [accesat în 26.05.2013];

Cushner, K., Brennan, S. (2007). *Intercultural Student Teaching: A Bridge to Global Competence*, Lanham, MD: Rowman & Littlefield Education;

Cuypers S., (1992). *Is personal autonomy the fi rst principle of education?,* articol publicat în *Journal of Philosophy of Education*, 26, pp. 5-17;

Czellar, S., (2006). *Self-presentational effects in the Implicit Association Test*, articol publicat în *Journal of Consumer Psychology*, 16, pp. 92-100;

Daniel P., (2001). *Towards Designing an Intercultural Curriculum: A Case Study from the Atlantic Coast of Nicaragua*, publicat în *Journal of Teaching & Learning*, 1, (1), pp. 1-16;

Davis, S., L., Finney, S., J., (2006). *A factor analytic study of the cross-cultural adaptability inventory*, articol publicat în *Educational and Psychological Measurement*, 66, pp. 318 – 330;

De Houwer, J., (2001). *A structural and process analysis of the Implicit Association Test*, articol publicat în *Journal of Experimental Social Psychology*, 37, pp. 443-451;

De Houwer, J., (2003). *The extrinsic affective Simon task*, articol publicat în *Experimental Psychology*, 50, pp. 77-85;

De Houwer, J., (2006). *What are implicit measures and why are we using them?*, capitol publicat în R.W. Wiers, A., W., Stacy (Ed.). *Handbook of implicit cognition and addiction*, Thousand Oaks, CA: Sage, pp. 11-29;

De Houwer, J., Geldof, T., De Bruycker, E., (2005). *The Implicit Association Test as a*

general measure of similarity, articol publicat în *Canadian Journal of Experimental Psychology*, 59, 228-239;

De Houwer, J., Moors, A., (2007). *How to define and examine the implicitness of implicit measures*, articol publicat în *Implicit measures of attitudes*, New York, NY: Guilford Press;

De Houwer, J., Teige-Mocigemba, S., Spruyt, A., Moors, A., (2009). *Implicit measures: A normative analysis and review*, articol publicat în *Psychological Bulletin*, American Psychological Association, 135, (3), pp. 347–368;

Deardorff D., K., (2006). *Identification and assessment of intercultural competence as a student outcome of internationalization*, articol publicat în *Journal of Studies in Intercultural Education*, 10, (3), pp. 241–266;

Delors J., coord., (2000). *Comoara lăuntrică*, Iași: Polirom;

Devine, P., G., (1989). *Stereotypes and prejudice: Their automatic and controlled components*, articol publicat în *Journal of Personality and Social Psychology*, 56, pp. 5-18;

Doron R., Parot F., (1991). *Dicționar de psihologie*, București: Humanitas;

Drăghicescu L, Stăncescu I, (2011). *Educație interculturală – note de curs*, Universitatea Valahia Târgoviște, http://ro.scribd.com/doc/97548157/Ed-Interculturala-Suport-Curs, [accesat în 21.02.2013]

Dunham, Y., Baron, A., Banaji, M., R., (2007). *Children and social groups: A developmental analysis of implicit consistency*, articol publicat în *Hispanic Americans. Self and Identity*, 6, pp. 238-255;

Egloff, B., Schmukle, S., C., (2002). *Predictive validity of an Implicit Association Test for assessing anxiety*, articol publicat în *Journal of Personality and Social Psychology*, 83, pp. 1441-1455;

Engle, L., Engle, J., (2004). *Assessing language acquisition and intercultural sensitivity development in relation to study abroad program design*, articol publicat în *Frontiers: The Interdisciplinary Journal of Study Abroad*, 10, pp. 253-276;

EuroHolding (2005). Manual de bune practici. Euro competitivitate prin perfecționarea în managementul de resurse umane, Program PHARE 2005, http://www.euroholding.com.ro/site/docs/manual_de_bune_practici_15012009.doc, [descărcat în 19.05.2010];

Eysenck H., J.,. Eysenck, S., G., (1975). *Manual of the Eysenck Personality Questionnaire*, London: Hodder and Stoughton;

Fantini A., E., (1995). *Language, culture, and world view: Exploring the nexus*, articol publicat în *International Journal of Intercultural Relations*, 19, (2), pp. 143-153;

Fantini A., E., (2007). *Exploring and assessing intercultural competence*, Center for Social Development, Global Service Institute, http://csd.wustl.edu/

Publications/Documents/RP07-01.pdf, [descărcat în 3.7.2012];

Fantini, A., E., (2000). *A central concern: Developing intercultural competence*, articol publicat în *SIT Occasional Papers Series*, http://www.sit.edu/publications/docs/competence.pdf, [accesat în 3.05.2013];

Fantini, A., E., (2006). *Exploring and assessing intercultural competence*, http://www.sit.edu/publications/docs/feil_research_report.pdf, [accesat în 19.05.2013];

Fazio, R., H., (1990). *Multiple processes by which attitudes guide behavior: The MODE model as an integrative framework*, articol publicat în *Advances in experimental social psychology*, San Diego, CA: Academic Press, 23, pp. 75-109;

Fazio, R., H., Jackson, J., R., Dunton, B., C., Williams, C., J., (1995). *Variability in automatic activation as an unobtrusive measure of racial attitudes: A bona fide pipeline?*, articol publicat în *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, pp. 1013-1027;

Fazio, R., H., Olson, M., A., (2003). *Implicit measures in social cognition research: Their meaning and use*, articol publicat în *Annual Review of Psychology*, 54, pp. 297-327;

Fazio, R., H., Sanbonmatsu, D., M., Powell, M., C., Kardes, F., R., (1986). *On the automatic activation of attitudes*, articol publicat în *Journal of Personality and Social Psychology*, 50, pp. 229-238;

Feng A., Byram M., Fleming M., (2009). *Becoming Interculturally Competent through Education and Training*, Cromwell Press Group;

Fiedler, F., Mitchell T., Triandis H., (1971). *The culture assimilator: An approach to cross-cultural training*, articol publicat în *Journal of Applied Psychology*, 55, pp. 95-102;

Fiedler, K., Bluemke, M. (2005). *Faking the IAT: Aided and unaided response control on the implicit association tests*, articol publicat în *Basic and Applied Social Psychology*, 27, pp. 307-316;

Fiedler, K., Messner, C., Bluemke, M., (2006). *Unresolved problems with the "I", the "A" and the "T": A logical and psychometric critique of the Implicit Association Test (IAT)*, articol publicat în European Review of Social Psychology, 17, pp. 74-147;

Fleming P., M., (2009). *Becoming interculturally competent through education and traning*, Multilingual Matters;

Fowler S., M., Mumford M., F., (1995). *Intercultural sourcebook: Cross-cultural training methods – vol. 1*, Yarmouth, ME: Intercultural Press;

Fowler S., M., Mumford M., F., (1999). *Intercultural sourcebook: Cross-cultural training methods – vol 2*, Yarmouth, ME: Intercultural Press;

Friese, M., Wänke, M., Plessner, H., (2006). *Implicit consumer preferences and their influence on product choice*, articol publicat în Psychology & Marketing, 23, pp. 727-740;

Fundația „Dinu Patriciu”, (2011). *În ce țări învață studenții români din străinătate și din ce țări provin studenții străini care învață în România*, https://www.fundatiadinupatriciu.ro/ro/media_room/stiri/612, [accesat în 12.03.2014];

Gardner G., H., (1962). *Cross Cultural Communication*, articol publicat în *The Journal of Social Psychology*, 58, (2), pp. 241-256;

Goldstein, D., L., Smith, D., H., (1999). *The analysis of the effects of experiential training on sojourners' cross-cultural adaptability*, articol publicat în *International Journal of Intercultural Relations*, 23, pp. 157-173;

Google.com, http://www.google.com, [accesat în 8.05.2013];

Graen G., B., Chun Hui, Qing Liang Gu (2004). *A new approach to intercultural cooperation, New Frontiers of Leadership*, capitol publicat în George B. Graen (Ed.) *New frontiers of leadership Information*, Age Publishing, pp. 225-246;

Greenwald, A., G., Banaji, M., R., (1995). *Implicit social cognition: Attitudes, self-esteem, and stereotypes*, articol publicat în *Psychological Review*, pp. 102, 4-27;

Greenwald, A., G., Farnham, S., D., (2000). *Using the Implicit Association Test to measure self-esteem and self-concept*, articol publicat în *Journal of Personality and Social Psychology*, 79, pp. 1022-1038;

Greenwald, A., G., McGhee, D., E., Schwartz, J., L., K., (1998). *Measuring individual differences in implicit cognition: The Implicit Association Test*, articol publicat în *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, pp. 1464-1480;

Greenwald, A., G., Nosek, B., A., Banaji, M., R., Klauer, K., C., (2005). *Validity of the salience asymmetry interpretation of the IAT: Comment on Rothermund and Wentura*, articol publicat în *Journal of Experimental Psychology: General*, 134, pp. 420-425;

Greenwald, A., G., Poehlman, T., A., Uhlmann, E., Banaji, M., R., (2009). *Understanding and using the Implicit Association Test: III. Meta-analysis of predictive validity*, articol publicat în *Journal of Personality and Social Psychology*, American Psychological Association, 97, pp. 17-41;

Gudykunst W., B., (2003). *Bridging Differences: Effective Intergroup Communication*, Sage Publications;

Gudykunst W., B., (2003). *Cross-cultural and intercultural communication*, California: Sage Publications;

Gudykunst W., B., (2005). *Theories of Intercultural Communication I*, articol publicat pe site-ul *American Chinese Media Research*, http://www.chinamediaresearch.net, [descărat în 06.04. 2010];

Gulick L., Herman J., L., (2007). *Cross-Cultural Competence in Army Leaders: A Conceptual and Empirical Foundation*, United States Army Research Institute for the Behavioral and Social Sciences;

Hajek C., Giles H., (2003). *New directions in intercultural communication competence:*

The process model, capitol publicat în Jokn O. Greene, Brant R. Burleson, (Ed.). *Handbook of communication and social interaction skills*, Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum, pp. 935–957;

Hamberger, A., (2011). *Migration and immigrant integration polcies. The case of romania since 1990*, Universitatea din București, http://www.unibuc.ro/studies/?path=Doctorate2012Ianuarie, [accesat în 12.03.2014];

Hamilton M., F., Richardson B., J., Shuford B. (1998). *Promoting multicultural education: A holistic approach*, articol publicat în *College Student Affairs Journal*, 18, (1), pp. 5-17;

Hammer M., Bennett M., (1998). *Manual: The Intercultural Development Inventory (IDI)*, Portland, http://www.idiinventory.com, [accesat în 10.11.2009];

Hammer M., R., Gudykunst W., B., Wiseman R., L., (1978). *Dimensions of intercultural effectiveness: An exploratory study*, articol publicat în *International Journal of Intercultural Relations*, 2, (4), pp. 382–393;

Hammer, M., R., Bennett, M., J., Wiseman, R., (2003). *Measuring intercultural sensitivity: The intercultural development inventory*, articol publicat în *International Journal of Intercultural Relations*, 27, (4), pp. 421-443;

Hand M., (2006). *Against autonomy as an educational aim*, articol publicat în *Oxford Review of Education*, 32, (4), pp. 535–550;

Harris J., G., Jr., (1977). *Identification of cross-cultural talent: The empirical approach of the Peace Corps*, capitol publicat în R.W. Brislin, (Ed.). *Culture learning: Concepts, applications, and research*, Honolulu: University of Hawaii, pp. 182–194;

Hofmann, W., Gawronski, B., Gschwendner, T., Schmitt, M., (2005). *A metaanalysis on the correlation between the Implicit Association Test and explicit selfreport measures*, articol publicat în *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31, pp. 1369-1385;

Hofmann, W., Gschwendner, T., Nosek, B., A., Schmitt, M., (2005). *What moderates implicit-explicit consistency?*, articol publicat în *European Review of Social Psychology*, 16, pp. 335-390;

Hofmann, W., Rauch, W., Gawronski, B., (2007). *And deplete us not into temptation: Automatic attitudes, dietary restraint, and self-regulatory resources as determinants of eating behavior*, articol publicat în *Journal of Experimental Social Psychology*, 43, pp. 497-504;

How2stats (2011). *Multiple Regression – SPSS*, http://www.youtube.com/watch?v=IWYENu0kCYE, [accesat în 23.12.2013];

Howitt, D., Cramer, D., (2006). *Introducere în SPSS pentru psihologie*, Iași: Polirom;

Hummert, M., L., Garstka, T., A., O'Brien, L., T., Greenwald, A., G., Mellott, D., S., (2002). *Using the Implicit Association Test to measure age differences in implicit social cognitions*, articol publicat în *Psychology and Aging*, 17, pp. 482-495;

Inspectoratul General pentru Imigrări (2013a). *Migrația și azilul*, Buletinul nr. 5, http://ori.mai.gov.ro/api/media/userfiles/BI5.pdf, [accesat în 12.03.2014];

Inspectoratul General pentru Imigrări (2013b). *Migrația și azilul*, Buletinul nr. 1, http://ori.mai.gov.ro/api/media/userfiles/BI1.pdf, [accesat în 12.03.2014];

Inspectoratul General pentru Imigrări (2013c). *Migrația și azilul*, Buletinul nr. 3, http://ori.mai.gov.ro/api/media/userfiles/BI3.pdf, [accesat în 12.03.2014];

Institutul Intercultural Timișoara, *Sumarul rezultatelor proiectului NILE 2002-2005*, http://www.intercultural.ro/rom/about/rezumat_ro.html, [accesat în 5.03.2013];

Institutul National de Statistică – INS, (2013). *Recensământul populației și al locuințelor 2011*, http://www.recensamantromania.ro, [accesat în 1.03.2013];

Institutul Național de Statistică (2013a). *Comunicat de presă privind rezultatele definitive ale Recensământului Populaţiei şi al Locuinţelor – 2011*, http://194.88.148.149/a2/b6/eb/6b/default_292179012760.pdf?c=048d1236778931e48d665185eacee737, [accesat în 12.03.2014];

Institutul Național de Statistică (2013b). *Rezultate definitive ale Recensământului Populaţiei şi al Locuinţelor – 2011*, http://www.recensamantromania.ro/wp-content/uploads/2013/07/rezultate-definitive-rpl_2011.pdf, [accesat în 12.03.2014];

Isac, C., Ecobici N., (2007) *Efectele glogalizării*, articol publicat în *Analele Univeristăţii "Constantin Brâncuşi" din Târgu-Jiu*, seria Economie, 1, pp. 51-54;

Ivasiuc A., Koreck M., Kővári R., (2010*). Educaţia interculturală: de la teorie la practică*, Raport de cercetare al Agenției de Dezvoltare Comunitară „Împreună”, http://www.ardor.org.ro/content/ro/educatia_interculturala.pdf, [accesat în 15.03.2013];

Jacobson, W., Schleicher, D., Maureen, B., (1999). *Portfolio assessment of intercultural competence*, articol publicat în *International Journal of Intercultural Relations*, 23, pp. 467-492;

Jokikokko K., (2010). *Teachers' intercultural learning and competence,* articol publicat în Acta Universitatis Ouluensis, Faculty of Education of the University of Oulu, http://herkules.oulu.fi/isbn9789514263705/isbn9789514263705.pdf, [accesat în 10.03.2013];

Jones, E., E., Sigall, H., (1971). *The bogus pipeline: A new paradigm for measuring affect and attitude*, articol publicat în *Psychological Bulletin*, 76, pp. 349-364;

Kim, Young-Yun, (1988). *Communication and cross-cultural adaptation: An integrative theory*, articol publicat în *Intercommunication series*, Clevedon, England: Multilingual Matters;

Kim, Young-Yun, (2003). *Voluntary controllability of the Implicit Association Test (IAT)*, articol publicat în *Social Psychology Quarterly*, 66, pp. 83-96;

King P., M., Baxter M., B., (2005). *A developmental model of intercultural maturity*, articol publicat în *Journal of College Student Development*, 46, (6), pp. 571-592;

Kinoshita, S., Peek-O'Leary, M., (2005). *Does the compatibility effect in the race Implicit Association Test (IAT) reflect familiarity or affect?*, articol publicat în *Psychonomic Bulletin and Review*, 12, pp. 442-452;

Kitsantas, A., Meyers, J., (2001). *Studying abroad: Does it enhance college student cross-cultural awareness?,* paper presented at the *Annual meeting of the San Diego State University and the U.S. Department of Education Centers for International Business Education and Research*, San Diego, CA, http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED456648.pdf, [accesat în 19.05.2013];

Klauer, K. C., Mierke, J., (2005). *Task-set inertia, attitude accessibility, and compatibility order effects: New evidence for a task-set switching account of the IAT effect*, articol publicat în *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31, pp. 208-217;

Kluckhohn, C., Kroeber, A.E., (1952). *Culture: a Critical Review of Concepts and Definitions*, Harvard University Press;

Knight, J. (2003). *Updated internationalization definition*, articol publicat în *International Higher Education*, 33, pp. 2-3;

Koester, J., Olebe, M., (1988). *The behavioral assessment scale for intercultural communication effectiveness*, articol publicat în *International Journal of Intercultural Relations*, 12, pp. 233-246;

Kolb D., A., (1984). *Experimental learning*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall;

Kornblum, S., Hasbroucq, T., Osman, A., (1990). *Dimensional overlap: Cognitive basis for stimulus-response compatibility – a model and taxonomy*, articol publicat în *Psychological Review*, 97, pp. 253-270;

Labăr A., V., (2008). *SPSS pentru științele educației*, Iași: Polirom;

Landis D., Bennett J., Bennett M., (2004). *Handbook of Intercultural Training*, SAGE Publications;

Lauritzen P., (1999). *Intercultural Learning*, articol publicat în *Intercultural Reconstruction: Trends and Challenges*, vol. 2, Sibylle Hübner-Funk, Cyrce, Circle for Youth Research Cooperation in Europe;

Lilienfeld, S., O., Wood, J., M., Garb, H., N., (2000). *The scientific status of projective techniques*, articol publicat în *Psychological Science in the Public Interest*, 1, pp. 27-66;

Lupan, M., (2009). *Globalizarea economiei – suport de curs*, Universitatea „Ștefan cel Mare" din Suceava, http://www.seap.usv.ro/~ro/cursuri/ECTS/ECTS_GE.pdf, [accesat în 19.03.2014];

Lustig M., Koester J., (1993). *Intercultural Competence: Interpersonal communication Across Cultures*, New York: Harper Collins College;

Lysgaard S., (1955). *Adjustment in a foreign society: Norwegian Fulbright grantees visiting the United States*, articol publicat în *International Social Science Bulletin*, 7,

pp. 45-51;

Magee J., (1971). *Philosophical Analysis in Education*, London: Harper and Row;

Majumdar, B., Keystone, J., S., Cuttress, L., A. (1999). *Cultural sensitivity training among foreign medical students*, articol publicat în *Medical Education*, 33, pp. 177-184;

Manual de utilizare a Chestionarului 16 PF, http://ro.scribd.com/doc/136667266/Manual-Utilizare-16-PF-Cattell, [descărcat în 18.05.2014];

Marcus S., (1997). *Empatie și personalitate,* București: Atos;

Martin J., N., Hammer M., R., Bradford L., (1994). *The influence of cultural and situational contexts on Hispanic and non-Hispanic communication competence behaviors*, articol publicat în *Communication Quarterly*, 42, (2): pp. 160–179;

Martin J., N., Hecht M., L., Larkey L., K., (1994). *Conversational improvement strategies for interethnic communication: African American and European American perspectives*, articol publicat în *Communication Monographs*, 61, (3), pp. 236–255;

Martinelli S., (2003). *Învățarea interculturală - T-kit*, publicat de Consiliul Europei, http://www.youth.ro/docs/tkit4.pdf, [accesat în 5.03.2013];

McCroskey J., C., (1982). *Communication competence and performance: A research and pedagogical perspective*, articol publicat în *Communication Education*, 31, (1), pp. 1–7;

McFarland, S., G., Crouch, Z., (2002). *A cognitive skill confound on the Implicit Association Test*, articol publicat în Social Cognition, 20, pp. 481-506;

Minnesota Test Division, http://www.upress.umn.edu/test-division, [accesat în 25.05.2013];

Minulescu M., (2004). *Psihodiagnoza modernă. Chestionarele de personalitate*, București: Editura Fundației România de Mâine;

Moscovici S., Buschini, F., (2007). *Metodologia științelor socioumane*, Iași: Polirom;

Murray, H., A., (1943). *Thematic Apperception Test. Manual*, Cambridge, MA: Harvard University Press;

Nedelcu A., (2008). *Fundamentele educației interculturale. Diversitate, minorități, echitate*. Iași: Polirom;

Neely, J. H. (1977). *Semantic priming and retrieval from lexical memory: Roles of inhibitionless spreading activation and limited capacity attention*, articol publicat în *Journal of Experimental Psychology: General*, 106, pp. 226-254;

Niculescu R., M., (2009). *Teoria și Metodologia Curriculumului – suport de curs*, Universitatea *Transilvania* din Brașov;

Nieto S., (2000). *Affirming diversity: The socio-political context of multicultural education*, New York, Longman;

Nieto S., (2002). *Language, culture, and teaching: Critical perspectives for a new century,* Mahwah, Lawrence Erlbaum Associates Publishers;

Nosek, B., A., Banaji, M., R., (2001). *The go/no-go association task*, articol publicat în

Social Cognition, 19, pp. 625-666;

Nosek, B., A., Banaji, M., R., Greenwald, A., G., (2002). *Harvesting implicit group attitudes and beliefs from a demonstration website.*, articol publicat în *Group Dynamics*, 6, pp. 101-115;

Nosek, B., A., Greenwald, A., G., Banaji, M., R., (2006). *The Implicit Association Test at age 7: A methodological and conceptual review*, capitol publicat în J., A., Bargh (Ed.). *Automatic processes in social thinking and behavior*, NewYork: Psychology Press, pp. 265-292;

Nosek, B., A., Hansen, J., J., (2008). *The associations in our heads belong to us: Searching for attitudes and knowledge in implicit evaluation*, articol publicat în *Cognition and Emotion*, 22, pp. 553-594;

Nosek, B., A., Smyth, F., L., (2007). *A multitrait-multimethod validation of the Implicit Association Test: Implicit and explicit attitudes are related but distinct constructs*, articol publicat în *Experimental Psychology*, 54, pp. 14-29;

Office of Travel & Tourism Industries, http://tinet.ita.doc.gov, [accesat în 2.1.2013];

Olson, C., L., Kroeger, K., R., (2001). *Global competency and intercultural sensitivity*, articol publicat în *Journal of Studies in International Education*, 5, pp. 116-137;

Olson, M., A., Fazio, R., H., (2001). *Implicit attitude formation through classical conditioning*, articol publict în *Psychological Science*, 12, pp. 413-417;

Olson, M., A., Fazio, R., H., (2004). *Reducing the influence of extra-personal associations on the Implicit Association Test: Personalizing the IAT*, articol publicat în *Journal of Personality and Social Psychology*, 86, pp. 653-667;

Padilla A., M., (2003). *Quantitative Methods in Multicultural Education Research*, capitol publicat în Banks J., A., McGee-Banks C., A., (ed). *Handbook of Research on Multicultural Education*, San Francisco: Jossey-Bass, pp. 127-145;

Paige, R., M., Jacobs-Cassuto, M., Yershova, Y., A., DeJaeghere, J., (2003). *Assessing intercultural sensitivity: An empirical analysis of the Intercultural Development Inventory*, articol publicat în *International Journal of Intercultural Relations*, 27, pp. 467–486;

Panturu, S., Cocan, C., (2010). *An intercultural perspective on technological education*, articol publicat în *Jurnal WSEAS - Transaction WSEAS on advance in engineering education*, 7, pp. 276-286;

Panțuru S., Voinea M., Necșoi D., (2008). *Teoria și metodologia instruirii*, Brașov: Reprografia Universității Transilvania;

Panțuru, S., (2008). *Educația interculturală din perspectiva învățării prin cooperare. Contribuții teoretico-practice pentru formarea inițială a cadrelor didactice în context european – cerere de finanțare cercetare exploratorie,* Autoritatea Națională pentru Cercetare Științifică;

Pathak S., (2011). *Managing Cultural Diversities în Internationalization of Business*, articol publicat în *International Journal of Enterprise Computing and Business Systems* (Online), http://www.ijecbs.com/January2011/N1Jan2011.pdf, [accesat în 15.12.2012];

Payne, B., K., Burkley, M., A., Stokes, M., B., (2008). *Why do implicit and explicit attitude tests diverge? The role of structural fit*, articol publicat în *Journal of Personality and Social Psychology*, 94, pp. 16-31;

Pânișoară G., Pânișoară I. O., (2007). *Managementul resurselor umane*, Iași: Polirom;

Perregaux C., (1999). *Pentru o abordare interculturală în educație*, capitol publicat în Dasen P., Perregaux C., Rey M., (Ed.). *Educaţia interculturală - Experienţe, politici, strategii*, Iaşi: Polirom;

Perrenoud Ph., (2010). *Développer des compétences, mission centrale ou marginale de l'université?*, http://www.unige.ch, [accesat în 20.08.2011];

Plugaru, L., Pavalache, M., (2008). *Educație interculturală*, Ed. Psihomedia, Sibiu;

Poledna R., Ruegg F., Rus C., (2002). *Interculturalitate - cercetări și perspective romanești*, Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeana, http://www.intercultural.ro/carti/interculturalitate.pdf, [accesat în 23.03.2012];

Popa, M., (2011). *„Infidelitățile" coeficientului de fidelitate Cronbach alfa*, articol publicat în *Psihologia resurselor umane*, 9, (1), pp. 85-99;

Popescu-Neveanu, P., (1978). *Dicționar de psihologie*, București: Albatros;

Potolea, D., Toma, S., (2010). *Competenţa: concept şi implicaţii pentru programele de formare a adulţilor*, publicat în vol. celei de-a III-a Conferințe Naționale de Educație a Adulților, Timişoara: Eurostampa;

Pratto, F., John, O., P., (1991). *Automatic vigilance: The attention-grabbing power of negative social information*, articol publicat în *Journal of Personality and Social Psychology*, 1, pp. 380-391;

Prechtl E., Lund A., D., (2007). *Intercultural competence and assessment: Perspectives from the INCA project*, capitol publicat în Kotthoff H., Spencer-Oatey H., (Ed.) *Handbook of intercultural communication*, New York: Mouton de Gruyter, pp. 467-490;

Prescott, J., E., Gibbons, P., T., (1993). *The seven seas of global competitive intelligence*. articol publicat în *Competitive Intelligence Review*, 4, (2-3), pp. 4–11;

Pricopie, R., Reinhardt, Z., Nicoelscu, L., Almășan, O., Bogdan, A., Grecea, D., (2011). Internaționalizare în învățământul superior, http://uefiscdi.gov.ro/Upload/b10491ba-28b7-4c16-b48d-39a1e52c1e97.pdf, [accesat în 12.03.2014];

Project TICKLE, (2007). *Intercultural competent teachers*, http://www.tickle-project.eu/toolbox, [accesat în 20.02.2013];

Ragnhild E., L., (2008). *Intercultural competence – an aim for the teaching of English in Norway?*, articol publicat în *Acta Didactica Norge*,

http://adno.no/index.php/adno/article/download/58/94, [accesat în 4.11.2013];

Rathje S., (2007). *Intercultural competence: The status and future of a controversial concept*, articol publicat în *Language and Intercultural Communication*, 7, (4), pp. 254-266;

Rey, B., Defrance A., Pacearcă, Ș., Carette, V., Kahn, S., (2012). *Competențele în școală*, București: Aramis;

Rey, M., (1996). *D'une logique mono à une logique de l'inter : pistes pour une éducation interculturelle et solidaire. Suivi de : Droits humains et éducation interculturelle : contributions du Conseil de l'Europe et pistes d'actions*, Carouge: Université de Genève, http://archive-ouverte.unige.ch/unige:18586, [descărcat în 13.04.2012];

Rey, M., (1999). *De la logica „mono” la logica tip „inter”*, capitol publicat în Dasen P., Perregaux C., Rey M., (Ed.). *Educaţia interculturală - Experienţe, politici, strategii*, Iaşi: Polirom;

Richeson, J., A., Baird, A., A., Gordon, H., L., Heatherton, T., F., Wyland, C., L., Trawalter, S., Shelton, J., N., (2003). *An fMRI investigation of the impact of interracial contact on executive function*, articol publicat în *Nature Neuroscience*, 6, pp. 1323-1328;

Risager K., (2000). *The teacher's intercultural competence,* Sprogforum, Danmarks Pedagigiske Bibliotek, www.dpb.dpu.dk, [17.05.2010];

Robinson D., M., Gresz G., (2003). *Tineri în pragul vieții. Manualul profesorului, vol 1*, București: Editura T;

Roese, N., J., Jamieson, D., W., (1993). *Twenty years of bogus pipeline research: A critical review and meta-analysis*, articol publicat în Psychological Bulletin, 114, pp. 363-375;

Rothemund A., (2004). *Domino. A manual to use peer group education as a means to fight racism, xenophobia, anti-semitism and intolerance*, Council of Europe, http://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Resources/Publications/2004_DOmino_en.pdf, [accesat în 4.09.2013];

Rothermund, K., Wentura, D., (2001). *Figure-ground asymmetries in the Implicit Association Test (IAT)*, articol publicat în *Zeitschrift für Experimentelle Psychologie*, 48, pp. 94-106;

Rothermund, K., Wentura, D., De Houwer, J., (2005). *Validity of the salience asymmetry account of the IAT*, articol publicat în *Journal of Experimental Psychology: General*, 134, pp. 426-430;

Ruben B,. D., (1976). *Assessing communication competency for intercultural adaptation*, articol publicat în *Group Organization Management*, 1, (3), pp. 334-354;

Ruben, B., D., Kealey, D., (1979). *Behavioral assessment of communication competency and the prediction of cross-cultural adaptation*, articol publicat în *International Journal*

of Intercultural Relations, 3, pp. 15-48;

Sampson, D., L., Smith, H., P., (1957). *A scale to measure world-minded attitudes*, articol publicat în *Journal of Social Psychology*, 45, pp. 99-106;

Schnabel, K., Asendorpf, J., B., Greenwald, A., G., (2007). *Using Implicit Association Tests for the assessment of implicit personality self-concept*, capitol publicat în Boyle, G. J., Matthews, G., & Saklofske, H. (Ed.). *Handbook of Personality Theory and Testing*. London: Sage, pp. 508-528;

Schröder-Abé, M., Rudolph, A., Schütz, A., (2007). *High implicit self-esteem is not necessarily advantageous: Discrepancies between explicit and implicit self-esteem and their relationship with anger expression and psychological health*, articol publicat în *European Journal of Personality*, 21, pp. 319-339;

Schwarz, N., (1999). *Self-reports: How the questions shape the answers*, articol publicat în *American Psychologist*, 54, pp. 93-105;

Sears, D., O., (1986). *College sophmores în the laboratory: Influence of a narrow data based on social psychology s view of human nature*, articol publicat în *Journal of Personality & Social Psychology*, 51, pp. 615-530;

Sherman, S., J., Presson, C., C., Chassin, L., Rose, J., S., Koch, K., (2003). *Implicit and explicit attitudes toward cigarette smoking: The effects of context and motivation*, articol publicat în *Journal of Social and Clinical Psychology*, 22, pp. 13-39;

Shipor, M., D., (2009). *Strategii de formare a formatorilor în perspectivă interculturală*, București: EDP;

Shirts R., G., (1974). *BaFa' BaFa': A cross-cultural simulation*, Del Mar, CA: Simile II;

Sinicrope C., Norris J., Watanabe Y., (2008). *Understanding and assessing intercultural competence*, University of Hawai, Mānoa, http://www.hawaii.edu /sls/uhwpesl/26(1)/Norris.pdf, [accesat în 19.05.2013];

Smith, E., R., DeCoster, J., (2000). *Dual process models in social and cognitive psychology: Conceptual integration and links to underlying memory systems*, articol publicat în *Personality and Social Psychology Review*, 4, pp. 108-131;

Social desirability bias, http://en. pedia.org/wiki/Social_desirability_bias, [accesat în 22.05.2013];

Spencer-Oatey H., Franklin P., (2009) *Intercultural Interaction A Multidisciplinary Approach to Intercultural Communication*, Palgrave Macmillan;

Spitzberg B., H., (1993). *The dialectics of (in)competence*, articol publicat în *Journal of Social and Personal Relationships*, 10, (1), pp. 137-158;

Spitzberg B., H., Changnon H., (2009). *Conceptualizing Intercultural Competence*, capitol publicat în Deardorff D., K.,. *The SAGE Handbook of Intercultural Competence*, SAGE Publications, pp. 2-52;

Spitzberg B., H., Cupach W., R., (2002). *Interpersonal skills*, capitol publicat în M., L.,

Knapp, J., A., Faly (Ed.). *Handbook of interpersonal communication*, SAGE Publications, pp. 564-611;

Stafford, J., R., Bowman, R., Ewing, T., Hanna, J., Lopez-De Fede, A., (1997). *Building Culture Bridges*, Bloomington, National Educational Service;

Steffens, M., C., (2004). *Is the Implicit Association Test immune to faking?*, articol publicat în *Experimental Psychology*, 51, pp. 165-179;

Stephen, W., G., Stephen, C., W., (1985). *Intergroup anxiety*, articol publicat în *Journal of Social Issues*, 41, pp. 157-176;

Strack, F., Deutsch, R., (2004). *Reflective and impulsive determinants of social behavior*, articol publicat în *Personality and Social Psychology Review*, 8, pp. 220-247;

Straffon, D., A., (2003). *Assessing the intercultural sensitivity of high school students attending an international school*, articol publicat în *International Journal of Intercultural Relations*, 27, pp. 487-501;

Sudman, S., Bradburn, N., M., Schwarz, N., (1996). *Thinking about answers. The application of cognitive processes to survey methodology*, San Francisco, Jossey-Bass;

Tardif J., (2003). *Développer un programme par compétences: de l'intention à la mise en oeuvre*, http://www.cvm.qc.ca, [acesat în 22.08.2011];

Teachman, B., A., Gregg, A., P., Woody, S., R., (2001). *Implicit associations for fear-relevant stimuli among individuals with snake and spider fears*, articol publicat în *Journal of Abnormal Psychology*, 110, pp. 226-235;

Teige, S., Schnabel, K., Banse, R., Asendorpf, J., B., (2004). *Assessment of multiple implicit self-concept dimensions using the Extrinsic Affective Simon Task (EAST)*, articol publicat în *European Journal of Personality*, 18, pp. 495-520;

The Bureau of Consular Affairs, http://travel.state.gov, [accesat în 2.1.2013];

The Latin Dictionary - *Where Latin meets English*, http://latindictionary .wikidot.com, [accesat în 19.09.2013];

Ting-Toomey S., Kurogi A., (1998). *Facework competence in intercultural conflict:An updated face-negotiation theory*, articol publicat în *International Journal of Intercultural Relations*, 22, (2), pp. 187-225;

Trașcă I., (2009). *Prezentarea Cadrului Național al Calificărilor din Învățământul Superior*, www.acpart.ro, [accesat în 21.08.2010];

Tudorache, C., (2006). *Evoluția fenomenului migrației în Europa*, articol publicat în *Theoretical and Applied Economics*. http://store.ectap.ro/articole/211.pdf, [accesat în 12.03.2014];

Tulbure C., (2010). *Determinanți psihopedagogici ai reușitei academice*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană;

Tulbure, B., T., (2011). *Anxietatea – procesări informaționale și evaluarea lor*, Cluj-Napoca: Editura ASCR;

Tung R., L., (1987). *Expatriate assignments: Enhancing success and minimizing failure*, articol publicat în *Academy of Management Executive*, 1, (2), pp. 117-126;

Turner, B., S., (2006). *The Cambridge Dictionary of Sociology*, Cambridge University Press;

Turturean M., (2012). *Intercultural competency of university teachers as a demand of education in 21st century,* Social Science Research Network, http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2118709, [accesat în 5.03.2013];

TVR, (2013). *Numărul tinerilor români care pleacă la studii în străinătate a crescut*, http://stiri.tvr.ro/embed.php?video_id=47266, [accesat în 12.03.2014];

UNESCO - Section of Education for Peace and Human Rights, (2006). *Guidelines on Intercultural Education*, http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001478/147878e.pdf, [accesat în 28.02.2013];

Voiculescu F., (2011). *Paradigma abordării prin competențe*, Academia de vară - calitate, inovare, comunicare în sistemul de formare continuă a didacticienilor din învățământul superior, Alba Iulia, http://portal.didacticieni.ro/documents/41587/41630/Suport+curs+1.pdf, [accesat în 5.08.2012];

Voinea, M., (2010). *Educație interculturală – suport de curs*, Reprografia Universității Transilvania din Brașov;

Vulpe T., Kealey D., Protheroe D., Macdonald D., (2001). *A profile of the interculturally effective person*, Centre for Intercultural Learning, Canadian Foreign Service Institute;

Web of Science, http://apps.webofknowledge.com, [accesat în 8.05.2013];

Weber S., (2003). *A framework for teaching intercultural competence*, capitol publicat în Alred G., Byram M., Fleming M., (Ed.). *Intercultural Experience and Education*, Clevedon: Mutlilingual Matters, pp. 196-212;

Weinert F., E., (2001). *Concept of competence: A conceptual clarification*, capitol publicat în Rychen D., S., Salganik L., H., (2001) *Defining and selecting key competencies,* Göttingen: Hogrefe & Huber Publishers, pp. 45-65;

Wentura, D., Rothermund, K., (2007). *Paradigms we live by. A plea for more basic research on the Implicit Association Test*, capitol publicat în B. Wittenbrink, N. Schwarz (Ed.). *Implicit measures of attitudes*, New York: Guilford Press, pp. 195-215;

Williams, T., R., (2005). *Exploring the impact of study abroad on students' intercultural communication skills: Adaptability and sensitivity*, articol publicat în *Journal of Studies in International Education*, 9, pp. 356-371;

Wilson, J. (2002) *Is education a good thing?,* articol publicat în *British Journal of Educational Studies,* 3, pp. 327-338;

Wilson, T., Lindsay, S., Schooler, T., Y., (2000). *A model of dual attitudes*, articol publicat în. *Psychological Review*, 107, pp. 101-126;

Winch C., (1995). *Education needs training,* articol publicat în *Oxford Review of*

Education, 21, pp. 315-325;

Wittenbrink, B., Judd, C., M., Park, B., (1997). *Evidence for racial prejudice at the implicit level and its relationship with questionnaire measures*, articol publicat în *Journal of Personality and Social Psychology*, 72, pp. 262-274;

Zamfir, C., Vlasceanu L., (1993). *Dicționar de sociologie*, București: Babel;

Zielinksi, B., A., (2007). *Study abroad length of program influence on cross-cultural adaptability*, http://scholar.lib.vt.edu/theses, [accesat în 19.05.2013];

ISBN: 978-973-595-789-6